

بررسی نقش اقتصاد نواحی مرزی در امنیت پایدار (مطالعه موردی: شهر زابل)

مهدی مباشری

گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

چکیده

توسعه اقتصادی مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت‌های سالم اقتصادی با حمایت و سرمایه‌گذاری‌های دولت‌ها بر کارکرد امنیت پایدار تاثیر مثبت دارد. اقتصاد پایدار مناطق مرزی به عنوان یکی از اهرم‌های مهم در ایجاد اشتغال و توسعه روابط تجاری با کشورهای همجوار در سال‌های گذشته، پیوسته تاثیر قابل توجهی در امنیت پایدار شهرهای مرزی داشته است. در این راستا، هدف پژوهش حاضر بررسی نقش اقتصاد نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل می‌باشد. روش تحقیق توصیفی و تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی می‌باشد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از نرم افزار SPSS و مدل SAW استفاده شده است. جهت بررسی وضعیت نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج نشان داد، تمامی گویه‌ها در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی)، با مقدار میانگین به دست آمده بالاتر از حد متوسط عدد ۳، گویای نقش زیاد اقتصاد نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل می‌باشد. همچنین در مطالعه همبستگی بین اقتصاد نواحی مرزی و امنیت پایدار، بررسی مقادیر ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین تمامی متغیرهای وابسته (امنیت پایدار) با اقتصاد نواحی مرزی، رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. در ادامه نیز جهت رتبه‌بندی تاثیرگذارترین عامل اقتصادی در امنیت پایدار شهر زابل؛ از مدل SAW استفاده گردید. نتایج نشان داد، که بعد اقتصادی امنیت پایدار از میان ابعاد مورد بررسی از اهمیت بیشتری برخوردار است. همچنین بازارچه مرزی میلک با وزن به دست آمده ۰/۵۶۷، رتبه بالاتری نسبت به منطقه ویژه اقتصادی رامشار با مقدار وزن ۰/۴۳۳، به عنوان تاثیرگذارترین عامل اقتصادی به خود اختصاص داده است.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد نواحی مرزی، امنیت پایدار، مرزنشینان، شهر زابل

مقدمه

در تمام دوران حیات بشری بر پهنه هستی، امنیت از عناصر اصلی نیازهای انسانی محسوب شده و در دوران مدرن اهمیت این امر تا اندازه‌ای افزایش یافته است که به تعبیر برخی، کار ویژه بی‌بدیل حکومت‌ها در جامعه مدرن امروزی و عصر مدرنیته، ایجاد و حفظ امنیت در معنای وسیع آن است (مؤذن جامی، ۱۳۷۸، ۱۸). لذا امروزه از عمده‌ترین مسائل فراروی کشورهای در حال توسعه، دستیابی به توسعه پایدار امنیت فراگیر و عدالت اجتماعی می‌باشد (بحیرایی، ۱۳۹۱، ۱). مفهوم احساس امنیت یکی از شاخصه‌های کیفیت زندگی در شهرهاست و آسیب‌های اجتماعی از مهم‌ترین پیامدهای مختلف امنیت به شمار می‌روند. مفهوم امنیت و احساس امنیت که به تازگی در نوشته‌های مربوط به مسائل شهری و برنامه‌ریزی شهری وارد شده است، به طور خلاصه شامل امنیت و منابع حاصل از نهادها، روابط اجتماعی و هنجارهایی است که کنش متقابل اجتماعی جامعه شهری را از لحاظ کمی و کیفی شکل می‌دهند (موسوی، ۱۳۸۷، ۴۰). مفهوم امنیت در شهرها طی دهه‌های گذشته با رشد و توسعه شهرنشینی و گسترش شهرها و پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی شهروندان در شهرها، از حالت اولیه و جنبه‌های فیزیکی محسوس خارج شده و ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را در بر گرفته است، به طوری که امروزه امنیت در شهرها موضوعاتی را چون فقر، بیکاری، تورم یا کیفیت خدمات عمومی، جرم و جنایت، ناهنجاری اجتماعی و اعتیاد شامل می‌شود (همان). این در حالی است که فضاهای شهری به عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی و اجتماعی، جنسی، محیطی امن، سالم و پایدار و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و به نیاز تمامی اقشار اجتماعی پاسخ مناسب بدهند و پاسخگوی حداقل نیازها باشند (شریعتی، ۱۳۸۴: ۱۰). در میان شهرها، با توجه به شرایط حاکم بر آنها، شهرهای مرزی به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی از موقعیت ویژه‌ای در مبحث امنیت برخوردار هستند. طی سال‌های گذشته شاهد بودیم که در ارتباط با امنیت مرزها بیشتر روی عواملی مثل انسداد مرزها و تجهیز نیروهای مرزبانی تاکید شده است. در این میان به مولفه‌های غیرامنیتی مثل مسائل اقتصادی مناطق مرزی توجهی نشده است (دارایی و همکاران، ۱۳۹۱). مبادلات تجاری، یکی از شاخص‌های اصلی در برقراری ارتباط بین کشورهای همسایه و نیز امرار معاش مردم مرزنشین می‌باشد و از این طریق مردم ساکن در نواحی مرزی کشورهای همسایه می‌توانند در کنار هم، از فرصت‌ها و منابع مشترک استفاده نمایند. در واقع انجام مبادلات از طریق بازارچه‌های مرزی، ضمن تأمین سطح قابل توجهی از نیاز مردم مرزنشین، به قانونمند کردن تردها و تهاژها، تثبیت و پایدار نمودن امنیت در مناطق مرزی، فروکش کردن مبادله قاچاق کالا، تقویت معیشت مرزنشینان و توسعه اقتصادی این مناطق کمک خواهد کرد (رضائی و مسعودی راد، ۱۳۹۴: ۵۵). در شهرهای مرزی چنانچه اشتغال و اقتصاد به عنوان دو مؤلفه تأثیرگذار بر معیشت مرزنشینان مورد توجه قرار گیرد و دولت از مشاغل ایجاد شده حمایت نماید، نه تنها خروج نیروی جوان از شهرهای مرزی نخواهیم داشت، بلکه موجب آبادانی هرچه بیشتر آن شهرها خواهیم بود. بنابراین با توسعه مناطق مرزی از طریق اقدامات اقتصادی و ایجاد اشتغال، قطعاً امنیت حاکم خواهد شد (بزمی حاجی خواجه لو، ۱۳۹۵: ۲۳).

در حال حاضر در شهرهای مرزی بیشترین آمار بیکاری وجود دارد و از طرف دیگر بیشترین آمار جمعیت کیفی در بحث قاچاق کالا و مواد مخدر نیز به این مناطق تعلق دارد بنابراین باید این مسائل را در ارتباط با هم مورد تحلیل قرار بدهیم تا به دلایل نامنی مناطق مرزی پی ببریم استان سیستان و بلوچستان با داشتن ۱۲۵۰ کیلومتر مرز خشکی و ۳۱۰ کیلومتر مرز آبی در چابهار با دو کشور نامن و بی‌ثبات افغانستان و پاکستان از نقاط حساس و استراتژیک کشور به شمار می‌آید طبیعت منزوی و غیر حاصلخیز مناطق مرزی پیوسته به دلیل نبود رفاه و انگیزه لازم برای زندگی زمینه ساز مشکلات امنیتی بوده است. در واقع فقدان اشتغال نازل بودن درآمد دسترسی به نیازهای اولیه عمده‌ترین مشکلات اجتماعی و اقتصادی مناطق مرزی است (دارایی و همکاران، ۱۳۹۱). شهر زابل در شمال استان سیستان و بلوچستان در طی یک دهه گذشته با مشکلاتی از قبیل انسداد مرز و خشکسالی‌های پی در پی و مهاجرت‌های بی برنامه، رشد حاشیه‌نشینی، فقر و در پی آن نامنی روبرو بوده است. لذا می‌طلبد با توجه به موقعیت خاص منطقه در همسایگی کشور افغانستان و وجود بازارچه مرزی میلک و منطقه ویژه اقتصادی رامشار بحث اقتصادی در راستای توسعه امنیت منطقه مورد توجه جدی قرار گیرد.

پیشینه تحقیق

رضائی و مسعودی راد (۱۳۹۴)، در پژوهشی به بررسی نقش بازارچه‌های مرزی بر اقتصاد و امنیت مناطق پیرامون (نمونه موردی: بازارچه مرزی مهران، پرداخته‌اند. نتایج تحقیق بیانگر این است که بازارچه مرزی مهران، منافع اقتصادی بسیاری برای منطقه در پی داشته و در زمینه کاهش فقر و ایجاد اشتغال و خارج کردن استان ایلام از انزوای جغرافیایی تا حد بسیار زیادی مؤثر بوده است که همه این عوامل توسعه و امنیت منطقه را سبب شده است.

— آذر (۱۳۹۷)، در پژوهشی به تحلیل تاثیرات بازارچه‌های مرزی بر شاخص‌های توسعه فضایی در مناطق مرزی استان آذربایجان غربی پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد، که شاخص‌های توسعه فضایی از نقش بازارچه‌های مرزی تاثیر می‌پذیرند. و توسعه فضایی را بسط می‌دهند.

— حمزه پور و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی نقش امنیت مرزی در توسعه اقتصادی استان کردستان در شهرستان‌های بانه و مریوان، پرداخته‌اند. نتایج تحقیق حاکی از توسعه اقتصادی بانه بنا به وضعیت مساعدت تر امنیتی دارد در واقع با افزایش امنیتی مناطق مرزی بر شاخص‌های توسعه اقتصادی افزوده می‌شود. همچنین در زمینه توسعه اقتصادی کمترین تاثیر را درآمد پایدار، توسعه اماکن عمومی و توازن بین عرضه و تقاضا داشته‌اند و بیشترین تاثیر را بر کاهش بیکاری داشته است.

لکزایی (۱۳۹۱)، پژوهشی تحت عنوان بررسی چالش‌ها و فرصت‌های امنیتی در مرزهای شرقی، به این نتایج رسید که برقراری امنیت پایدار در یک منطقه بدون شک نیازمند مولفه‌های فراوانی است. از جمله تاثیر متقابل اقتصاد و امنیت، عوامل فرامنطقه-ای، فرهنگ و اعتقادات، علاوه بر این مولفه سخت افزاری امنیت در مناطق مرزی، توجه به معیشت مرزنشینان، ایجاد بازارچه-های مرزی، فراهم کردن داد و ستد، از جمله ظرفیت‌های ایجاد امنیت پایدار در مناطق مرزی به شمار می‌روند.

— ویلسون^۱ (۲۰۱۵)، در پژوهشی به بررسی اقتصاد مرزی در ایالات متحده و مکزیک پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که فقط با نهادهای قوی در مناطق مرزی می‌توان مرز جوامع را به صورت یکپارچه و قوی نگه داشت و هم اینکه می‌توان از آن برای انجام مبادلات و فعالیت‌های اقتصادی استفاده کرد.

— دسچ و هاپوت^۲ (۲۰۱۰)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی اقتصاد سیاسی پروژه‌های همگرایی منطقه‌ای در مرزهایی که دو طرف آن فقیر و غنی است: نقش خرید مرزی و دسته بندی جامعه» یک تحلیل سیاسی اقتصادی از پروژه‌های همگرایی مرزی ارائه داده‌اند. آن‌ها در این مقاله، چگونگی وابستگی‌های سیاسی به تحرک داخل کشور، تصمیم‌گیری و رژیم‌های مالکیت مسکن، و کمک هزینه‌های دولت فدرال و مقررات مرزهای بین‌المللی نشان داده‌اند. تجزیه و تحلیل‌ها نیز بر اساس دو مشخصه اصلی در تفاوت خاصی، که شامل تحرک درون منطقه‌ای و توانایی بین فرهنگی است.

مبانی نظری و تئوریک تحقیق

امنیت و فضای شهری

امنیت را می‌توان یک حق بنیادین و پیش‌نیازی برای ابقا و ارتقاء رفاه و سلامت مردم دانست (الیاس‌زاده مقدم و ضابطیان، ۱۳۸۹: ۴۴). در تمام دوران حیات بشری بر پهنه هستی، امنیت از عناصر اصلی نیازهای انسانی محسوب شده و در دوران مدرن اهمیت این امر تا اندازه‌ای افزایش یافته است که به تعبیر برخی، کار ویژه بی‌بدیل حکومت‌ها در جامعه مدرن امروزی و عصر مدرنیته، ایجاد و حفظ امنیت در معنای وسیع آن است (عبدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۸۸). امنیت دارای معانی آرامش و آسایش و ایمنی است. که یکی از رویکردهای جدید در شهرسازی را با عنوان شهری ایمن شکل می‌دهد (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۱). فضای عمومی شهر، صحنه نمایش زندگی روزمره مردم است و در تقابل با فضای زندگی خصوصی تعریف می‌شود. اهمیت فضای عمومی به دلیل نقشی است که در توسعه جامعه دموکراتیک بازی می‌کند، به عبارتی چنانچه دسترسی برابر به عرصه عمومی برای همه جامعه فراهم شود، تهدید تمایز و جدایی اجتماعی کاهش می‌یابد و تنوع فرهنگی شکل‌یافته، می‌تواند فضای عمومی

1- Wilson

2- Dasche and Haupt

را تبدیل به مکانی نماید که افراد و گروه‌های مختلف بتوانند در اجرای قوانین خود گزیده، مشارکت کنند (مدیری، ۱۳۸۸: ۱۲)، یکی از مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده حضور مردم، ترس از بزه دیده واقع شدن و یا مورد تعرض رفتارهای غیر مدنی و خشونت واقع شدن است (همان، ۲۰). اما در این بین حضور فعال مردم در شهر نیز، از عوامل افزایش امنیت در فضای شهری است (حسینی، ۱۳۸۷: ۴۶). فضاهای شهری به عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی و اجتماعی، جنسی، محیطی امن، سالم و پایدار و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و به نیاز تمامی اقشار اجتماعی پاسخ مناسب بدهند و پاسخگوی حداقل نیازها باشند (شریعتی، ۱۳۸۴: ۱۰). مفهوم امنیت در فضای شهری از یک سو با جرم ارتباط پیدا می‌کند. اگر چه از آن بسیار متفاوت است و از سوی دیگر با مفهوم قربانی جرم واقع شدن و ترس از آن در ارتباط است. از سوی دیگر می‌بایست میان ترس و خطر یا احساس امنیت کردن و در امان بودن تفاوت قائل شد. از نظر علمی، درک اثرات جرم یعنی ترس از وقوع جرم، به اندازه خود آن یعنی خطرهای آماری حاصل از وقوع جرم اهمیت دارد. واکنش نسبت به ترس از قربانی شدن باعث می‌شود که بسیاری از مردم از خطرات دوری کنند یا حداقل میزان در معرض خطر قرار گرفتنشان را کاهش دهند. این خود می‌تواند منجر به عدم حضور مردم نه تنها در یک مکان خاص بلکه در بیشتر فضاهای عمومی شود. در واقع امنیت اجتماعی در شهرها مفهومی است که تمامی شهروندان در سلسله‌مراتب ارزشی خود آن را از بالاترین ارزش‌ها می‌دانند، به طوری که بر اساس سلسله‌مراتب نیازهای مازلو (۱۹۷۰) امنیت از نیازهای اولیه محسوب می‌شود (موسوی، ۱۳۸۷: ۴۱). بدین‌سان، امنیت شهری از بحث‌های علمی، فنی، کاربردی و اداری مهمی است که اکنون به صورت یک موضوع میان دانشی و فرا دانشی جامع‌نگر اکنون در چارچوب جامعه‌شناسی شهری، حقوق، جغرافیا، علوم انتظامی امنیتی و نظایر آن‌ها بررسی می‌شود و با سرنوشت آحاد شهروندان کل نظام اجتماعی و اقتصادی کشور و شهر، به ویژه مسائل امنیت شهر سروکار دارد (عبادی نژاد، ۱۳۸۳).

اقتصاد مرزی

ایجاد اشتغال و درآمد برای مردمان مستقر در نواحی مرزی، صادرات کالا و محصولات تولید شده در مناطق مرزی به کشورهای همجوار و تأمین کالاهای مورد نیاز معیشتی برای مردم مرز نشین از کشورهای موصوف، ایجاد و امنیت اجتماعی در مناطق مرزی، برقراری روابط حسنه و حسن همجواری با مردم مرز نشین از کشورهای همجوار و ایجاد امنیت پایدار در مرزها و صدور ارزش‌ها و فرهنگ‌های اسلامی و ملی به ملل سایر کشورها از مهم‌ترین اهداف راه اندازی اقتصاد مرزی می‌باشد. همچنین کمک به رونق بخشیدن تولید کالاهای صنعتی، معدنی، کشاورزی و نیز محصولات صنایع دستی استان‌های مرزی، کمک به توسعه صادرات، ایجاد تعادل در بازرگانی خارجی کشور، کسب در آمد ارزی و کمک به ایجاد تعادل در تراز ارزی کشور، جلوگیری گسترش پدیده قاچاق کالات و پیشگیری از مهاجرت مردم مرز نشین، کمک به توسعه روابط سیاسی، فرهنگی و اقتصادی با کشورهای همسایه از دیگر هدف‌های مهم دایر شدن اقتصاد مرزی است. ویژگی مشترک کشورهای در حال توسعه وابسته بودن آنها به تجارت خارجی است (قره باغیان، ۱۳۷۱، ۷۱۶). و اقتصاد مرزی به عنوان یکی از اهرم‌های مهم در توسعه روابط تجاری کشورهای همجوار در سالهای گذشته پیوسته تأثیر قابل توجهی در فعالیت‌های اقتصادی کشورها داشته است. توسعه مبادلات مرزی در قالب‌های مقررات و قوانین حقوقی می‌تواند محرک خوبی برای افزایش مبادلات کالا به صورت رسمی برای جهت‌دهی تجارت به سمت مزیت‌های نسبی، گسترش همکاری‌های همه جانبه بین مناطق آزاد، توسعه بازارچه‌های مرزی بین منطقه‌ای، ایجاد سودهای تجاری، کاهش قیمت کالاها، همگرایی میان عرضه و تقاضا و ایجاد درآمد، اشتغال و امنیت برای مرز نشینان شود. که این موارد از جمله اثرات مثبت اقتصاد مرزی است. بررسی اجمالی مناطق مرزی در مقایسه با مناطق مرکزی کشور می‌توان به شاخص‌های عمده‌ای از جمله انزوای جغرافیایی مناطق مرزی، دوری از مناطق صنعتی-اقتصادی و توسعه نیافته در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و فرهنگی دست یافت.

از طرفی نقش مرز نشینان به عنوان مدافعان غیر انتظامی و اهمیت حضور و وجود آنها در مرزها، موقعیت حساس کنونی کشور و تهدیدهای همه جانبه و اثرات اقتصادی مثبت مبادلات مرزی اهمیت توجه به اقتصاد مرزی را روشن می‌سازد. از این رو اشتغال و تأمین مناطق مرزی، کنترل قاچاق کالا، افزایش امنیت مرزها و شکوفایی اقتصاد محلی و جلوگیری از خالی شدن حاشیه

مرزها از مهمترین اهداف اقتصاد مرزی است. برخی از اقتصاددانانها بر این باورند که باز شدن مرزهای کشورهای همسایه به روی یکدیگر و گسترش داد و ستد برون مرزی، منابع اقتصادی ملت‌ها را به سوی فعالیت‌هایی که بهره‌وری بالاتری دارند هدایت نموده و روند رشد و توسعه آنها را سرعت می‌بخشد (حقیقی، ۱۳۸۸، ۵). از طرفی تجارت فقط تاجایی که به حال صنعت و کشاورزی مفید باشد باید اجازه فعالیت پیدا کند (لیست، ۱۳۸۷، ۱۴۴). لذا با توجه به این مطلب اقتصاد مرزی با رونق بخشیدن به تولیدات محلی و صنایع دستی و کشاورزی می‌تواند نقش بسیار موثری در توسعه اقتصادی منطقه ایفا نماید.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از حیث روش گردآوری و تحلیل اطلاعات، توصیفی و تحلیلی است. هدف از انجام این پژوهش ارزیابی و تحلیل نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل می‌باشد. با توجه به هدف پژوهش، جهت گردآوری اطلاعات در بخش نظری از روش اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه بهره گرفته شده است. جامعه آماری در پژوهش حاضر شامل دو بخش می‌باشد. بخش اول مربوط به ساکنین شهر زابل می‌باشد و بخش دوم نیز افراد متخصص و خبرگان محلی و افراد مطلع و آگاه در زمینه پژوهش می‌باشد. جهت تعیین حجم نمونه در بخش اول با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی از فرمول کوکران استفاده گردید. حجم نمونه نیز بر اساس فرمول کوکران تعداد (۳۸۵ نفر) تعیین شد. نمونه‌گیری در بخش دوم نیز بر اساس هدفمند صورت گرفت، لذا تعداد ۲۰ نفر از افراد متخصص و خبرگان محلی و افراد مطلع و آگاه به عنوان جامعه نمونه در این بخش انتخاب گردید. متغیر مستقل تحقیق، نقش اقتصادی نواحی مرزی و متغیر وابسته نیز امنیت پایدار می‌باشد. برای عملیاتی کردن متغیر وابسته (امنیت پایدار) از ابعاد (اقتصادی با ۹ گویه، اجتماعی با ۵ گویه، سیاسی و نظامی با ۴ گویه)، استفاده گردیده است. جدول (۱).

جدول (۱): ابعاد و گویه‌های تحقیق

ابعاد	گویه
امنیت اقتصادی	سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی
	سرمایه‌گذاری در بخش دولتی
	سرمایه‌گذاری در بخش خدمات
	اشتغال زنان
	افزایش درآمد حاصله از فعالیت‌های منطقه آزاد
	افزایش درآمد در بخش خدمات
	مشاغل دلالی و واسطه‌گری
	مشاغل مولد و دائمی
	کاهش بیکاری
امنیت سیاسی	افزایش مشارکت سیاسی مردم
	دفاع از حاکمیت در بعد داخلی و خارجی
	جلوگیری از بروز شکاف‌های قوم و طایفه‌ای
	کاهش رفت و آمدهای غیرقانونی
امنیت اجتماعی	حفظ و ارتقای شیوه زندگی
	افزایش روابط همکاری خود با سایر گروه‌ها
	کاهش قاچاق و مصرف مشروبات الکلی و تریاک و غیره
	کاهش نزاع درگیری خیابانی در شهر
	کاهش شیوع مواد مخدر در بین جوانان

منبع: بذرافشان و طولابی نژاد، ۱۳۹۵

اعتبار روایی این پژوهش بر اساس اعتبار محتوایی است. اعتبار محتوایی یک آزمون، معمولاً توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود. برای افزایش اعتبار این پژوهش، پرسشنامه تهیه شده در اختیار تعدادی از اساتید مطلع قرار داده شده تا مطالعه نموده و نظر خود را بیان نمایند. اعتبار روایی این ابزار نیز بر اساس اعتبار محتوایی با نظرخواهی از افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تایید شد. همچنین برای تعیین پایایی پرسشنامه تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب بدست آمده از این آزمون در (بعد اقتصادی ۰/۸۷، بعد اجتماعی ۰/۷۳، بعد سیاسی-نظامی ۰/۸۳) بوده که مقدار قابل قبولی را در تمامی ابعاد نشان داده است. جدول (۲). همچنین قابل ذکر است جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزار SPSS و مدل SAW استفاده گردیده است.

جدول (۲): مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از ابعاد

ضریب آلفای کرونباخ	ابعاد
۰/۸۷	اقتصادی
۰/۷۳	اجتماعی
۰/۸۳	سیاسی- نظامی

یافته‌های توصیفی

بر اساس داده‌های به دست آمده (۹۴) درصد پاسخگویان را مردان و (۶) درصد پاسخگویان را زنان تشکیل داده‌اند. بالا بودن درصد نمونه مردان نسبت به زنان به دلیل اینکه بیشتر سرپرست خانوارها در پاسخگویی به سئوالات پرسشنامه مرد بوده است. بیشترین تعداد پاسخگویان، با (۳۵/۷) درصد را گروه سنی (۴۵-۵۵) سال تشکیل داده‌اند و کمترین تعداد پاسخگویان (۵/۴) درصد در گروه سنی (۵۵-۶۵) قرار گرفته‌اند. پاسخگویان بر حسب سواد در پنج گروه (بی سواد، ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان، دیپلم و بالاتر) در پرسشنامه طبقه‌بندی شده‌اند، به طوری که بیشتر پاسخگویان با فراوانی ۳۴/۶ درصد تحصیلات دیپلم و بالاتر بودند، و باقی افراد تحصیلات پایینی داشتند، یکی از دلایل موثر در متزلزل شدن جایگاه ارزشی و هنجاری تحصیل و آموزش و پرورش در این شهر، ارتقای معیشتی از راه تجارت مرزی می‌باشد. وضعیت شغلی سرپرستان خانوار نیز در ۶ گروه (کشاورز، دامدار، بیکار، کارگر، سایر مشاغل، در پرسشنامه طبقه‌بندی شده است. به طوری که بیشتر پاسخگویان با فراوانی ۴۳/۹ درصد کشاورز و دامدار بودند و باقی افراد کارگر و دارای شغل‌هایی از جمله (دستفروش، راننده کامیون، مغازه‌دار و...) بودند.

یافته‌های تحلیلی

بررسی نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل

در پی وضعیت نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه بسته، دارای جهت مثبت و طیف پنج گزینه‌ای لیکرت ۱ تا ۵ (خیلی کم، امتیاز ۱، کم: امتیاز ۲، متوسط: امتیاز ۳، زیاد: امتیاز ۴، خیلی زیاد: امتیاز ۵) صورت گرفت. بنابراین هر چقدر میانگین هر یک از گویه‌های مورد بررسی از حد وسط که در طیف لیکرت (۳) است، کمتر باشد، بیانگر وضعیت بد نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر مورد مطالعه است، ولی هر چه میانگین هر یک از گویه‌ها بالاتر از حد وسط باشد، نشان‌دهنده وضعیت مطلوب نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل است. در این آزمون اگر مقدار سطح معنی‌دار (sig)، از (۰/۰۵) کمتر باشد، بیانگر این است که می‌توان میانگین حاصل از نمونه را به کل ساکنان شهر زابل تعمیم داد.

جدول (۳): نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل

فاصله اطمینان		معناداری (۲ دامنه)	T	میانگین	گویه
پایین	بالا				
۳/۱۴	۳/۳۳	۰/۰۰۰	۲۳/۵۵۰	۳/۲۳	سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی
۳/۱۶	۳/۳۵	۰/۰۰۰	۱۹/۸۲۴	۳/۲۵	سرمایه‌گذاری در بخش دولتی
۳/۱۶	۳/۳۴	۰/۰۰۰	۱۹/۴۸۸	۳/۲۵	سرمایه‌گذاری در بخش خدمات
۳/۳۱	۳/۵۲	۰/۰۰۰	۲۰/۵۴۹	۳/۴۲	اشتغال زنان
۳/۱۵	۳/۳۴	۰/۰۰۰	۲۱/۹۰۰	۳/۲۴	افزایش درآمد حاصله از فعالیت‌های منطقه آزاد
۳/۲۵	۳/۴۵	۰/۰۰۰	۲۱/۴۶۲	۳/۳۵	افزایش درآمد در بخش خدمات
۳/۱۵	۳/۳۴	۰/۰۰۰	۲۰/۶۲۷	۳/۲۴	مشاغل دلالی و واسطه‌گری
۳/۱۳	۳/۴۵	۰/۰۰۰	۱۹/۵۵۴	۳/۳۳	مشاغل مولد و دائمی
۳/۳۱	۳/۵۶	۰/۰۰۰	۲۰/۵۶۷	۳/۴۴	کاهش بیکاری
۳/۴۴	۳/۶۵	۰/۰۰۰	۱۹/۵۵۴	۳/۵۵	افزایش مشارکت سیاسی مردم
۳/۳۳	۳/۵۶	۰/۰۰۰	۲۰/۲۳۴	۳/۴۴	دفاع از حاکمیت در بعد داخلی و خارجی
۳/۶۶	۳/۹۱	۰/۰۰۰	۲۰/۶۶۱	۳/۸۱	جلوگیری از بروز شکاف‌های قوم و طایفه‌ای
۳/۵۶	۳/۷۶	۰/۰۰۰	۲۰/۵۵۴	۳/۶۶	کاهش رفت و آمدهای غیرقانونی
۳/۱۲	۳/۳۳	۰/۰۰۰	۴۰/۳۳۴	۳/۲۱	حفظ و ارتقای شیوه زندگی
۳/۱۴	۳/۳۰	۰/۰۰۰	۴۴/۵۴۳	۳/۲۲	افزایش روابط همکاری خود با سایر گروه‌ها
۳/۰۸	۳/۲۶	۰/۰۰۰	۴۸/۴۴۳	۳/۱۷	کاهش قاچاق و مصرف مشروبات الکلی و تریاک و غیره
۳/۰۱	۳/۲۰	۰/۰۰۰	۴۵/۴۴۳	۳/۱۱	کاهش نزاع درگیری خیابانی در شهر
۳/۱۹	۳/۳۱	۰/۰۰۰	۴۶/۴۴۵	۳/۲۶	کاهش شیوع مواد مخدر در بین جوانان

جدول (۴): نتایج تحلیل همبستگی بین اقتصاد نواحی مرزی و امنیت پایدار

نوع ضریب همبستگی	p	r	متغیر مستقل	گویه
پیرسون	۰/۰۰۰	۰/۵۸۸	اقتصاد نواحی مرزی	سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی
	۰/۰۰۱	۰/۳۱۱		سرمایه‌گذاری در بخش دولتی
	۰/۰۰۱	۰/۳۷۶		گسترش مبادلات مرزی
	۰/۰۰۱	۰/۴۵۳		اشتغال زنان
	۰/۰۰۱	۰/۳۴۵		افزایش درآمد حاصله از فعالیت‌های منطقه آزاد
	۰/۰۰۱	۰/۳۳۲		افزایش درآمد در بخش خدمات
	۰/۰۰۰	۰/۳۵۶		اشتغال افراد بومی
	۰/۰۰۰	۰/۳۶۵		مشاغل مولد و دائمی
	۰/۰۰۰	۰/۵۱۳		کاهش بیکاری
	۰/۰۰۱	۰/۴۵۳		افزایش مشارکت سیاسی مردم

	۰/۰۰۰	۰/۵۱۳		دفاع از حاکمیت در بعد داخلی و خارجی
	۰/۰۰۱	۰/۴۷۶		جلوگیری از بروز شکاف‌های قوم و طایفه‌ای
	۰/۰۰۰	۰/۴۴۳		کاهش رفت و آمدهای غیرقانونی
	۰/۰۰۰	۰/۴۶۵		حفظ و ارتقای شیوه زندگی
	۰/۰۰۱	۰/۴۶۵		میزان روابط همکاری خود با سایر گروه‌ها
	۰/۰۰۰	۰/۵۶۴		کاهش میزان قاچاق و مصرف مشروبات الکلی و تریاک و غیره
	۰/۰۰۰	۰/۵۵۴		کاهش نزاع درگیری خیابانی در شهر
	۰/۰۰۰	۰/۴۳۲		کاهش شیوع مواد مخدر در بین جوانان

با توجه به اینکه امنیت پایدار یکی از نیازهای اساسی زندگی محسوب می‌گردد. تداوم هر جامعه مرهون حفظ و بقاء امنیت می‌باشد و اقتصاد نواحی مرزی از ابزارهای الزام‌آور در امنیت پایدار در شهر زابل محسوب می‌شود. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در جدول (۳)، نشان می‌دهد، تمامی گویه‌ها در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی)، با مقدار میانگین به دست آمده بالاتر از حد متوسط عدد ۳، گویای نقش زیاد اقتصاد نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل می‌باشد.

همچنین در مطالعه همبستگی بین اقتصاد نواحی مرزی و امنیت پایدار، بررسی مقادیر ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین تمامی متغیرهای وابسته (امنیت پایدار) با اقتصاد نواحی مرزی، رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. ماتریس همبستگی بین متغیر مستقل با گویه‌های مورد استفاده در سنجش میزان تاثیر نقش اقتصاد نواحی مرزی در امنیت پایدار در (جدول ۴) آمده است. اقتصاد نواحی مرزی علاوه بر بخش اقتصادی، بر ابعاد اجتماعی، سیاسی - نظامی تاثیرات مطلوبی داشته است. به طوری که اقتصاد نواحی مرزی بر بعد اجتماعی امنیت پایدار در شهر زابل، باعث افزایش حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم، کاهش میزان نزاع و درگیری، افزایش روابط همکاری با سایر گروه‌های قومی و مذهبی شده است. همچنین در بعد سیاسی و نظامی، به دلیل اینکه خود مردم ساکن به عنوان بسیج و نیروهای مردمی با نیروهای نظامی و انتظامی در بازارچه‌های مرزی و مناطق ویژه اقتصادی همکاری زیادی داشته، باعث افزایش مشارکت سیاسی در بین مردم منطقه، کاهش بروز شکاف‌های قومی و طایفه‌ای در بین مردم، کاهش رفت و آمدهای غیرقانونی، و برقراری نظام و امنیت در بین اهالی و غیره شده است که همگی نشان دهنده تاثیر نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شده است.

همچنین از نتایج جدول (۴)؛ می‌توان برداشت نمود، همبستگی قوی بین بعد اقتصادی با متغیر بازارچه مرزی میلک و منطقه ویژه اقتصادی رامشار به ویژه گویه‌های (کاهش بیکاری و ایجاد اشتغال، جذب و اشتغال افراد بومی، گسترش مبادلات مرزی) وجود دارد. اگر ملاک، مسئله اصول اقتصاد پایدار باشد و به مولفه‌های مهم و اساسی اقتصاد تاکید شود، تاثیرگذاری بازارچه مرزی میلک و منطقه ویژه اقتصادی رامشار بر شهر زابل متوسط رو به بالا بوده است. در واقع آنها توانسته‌اند تاثیرات عمیق و متحول‌کننده بر اقتصاد شهر زابل بر جای بگذارد.

یکی از متغیرهای تاثیرپذیر از بازارچه مرزی میلک و منطقه ویژه اقتصادی رامشار، اشتغال افراد بومی و محلی می‌باشد. بر اساس مطالعات صورت گرفته، در واقع با افتتاح این دو منطقه فعالیت‌هایی همچون دست فروشی، مبادله ارزی، مهمانداری، رانندگی، غرفه‌داری، مسافربری و خدمات مربوط به حمل و نقل کالا روی آورده‌اند که این امر از مهاجرت آنها به شهرهای بزرگتر (زاهدان، مشهد، گرگان و ...) نیز جلوگیری نموده و باعث افزایش درآمد، افزایش انگیزه ماندگاری در منطقه و حتی خروج منطقه از انزوای جغرافیایی شده است. بنابراین اقتصاد نواحی مرزی به منظور هدف گسترش مبادلات خارجی و ایجاد امکانات شغلی جدید تشکیل شده‌اند. با توجه به نتایج موجود هم در بحث گویه‌های اقتصادی و هم در بحث گویه‌های اجتماعی، سیاسی - نظامی، اقتصاد نواحی مرزی نقش بسزایی در امنیت شهر زابل ایفا نموده‌اند که اثبات این قضیه به واسطه تحلیل‌های آماری خود بیانگر این مطلب است.

بررسی رتبه‌بندی تاثیرگذارترین عامل اقتصادی در امنیت پایدار شهر زابل

در این قسمت از پژوهش در پی آن هستیم تا با تحلیل و سطح‌بندی تاثیرگذارترین عامل اقتصادی شهر زابل، نقش آنها را در امنیت پایدار بررسی کنیم. در این راستا، روش تصمیم‌گیری چند معیاره SAW، به عنوان یکی از ساده‌ترین و در عین حال پرکاربردترین روش‌ها در سنجش و تعیین سلسله مراتبی تصمیم‌گیری است. در این راستا، جدول (۵)، داده‌های گردآوری شده بر اساس ابعاد امنیت پایدار در دو منطقه بازارچه مرزی میلک و منطقه ویژه اقتصادی رامشار ارائه می‌دهد.

جدول (۵): ابعاد امنیت پایدار و تاثیرگذارترین عامل اقتصادی

سیاسی	اجتماعی	اقتصادی	بازارچه مرزی
۳/۷۳	۲/۰۱	۸/۰۱	میلک
۳/۰۵	۲/۰۲	۳/۵۵	رامشار

در ادامه برای تعیین وزن ابعاد، مراحل ذیل انجام گردیده است:
مرحله اول: تعیین ماتریس P با استفاده از رابطه (۱)، به شرح ذیل که بر این اساس، با توجه به جدول (۶)، ماتریس بی مقیاس شده در جدول (۶) ارائه شده است.

$$P_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{i=1}^m r_{ij}} \forall i, j$$

جدول (۶): ماتریس بی مقیاس شده

سیاسی	اجتماعی	اقتصادی	عامل اقتصادی
۰/۲۲۵	۰/۱۷۰	۰/۲۱۹	بازارچه میلک
۰/۱۸۷	۰/۱۷۰	۰/۰۹۷	منطقه ویژه اقتصادی رامشار

مرحله دوم: محاسبه ماتریس E_j با توجه به رابطه (۲)، به شرح ذیل که در جدول (۷)، ارائه شده است: رابطه (۲):

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m [P_{ij} \cdot \ln p_{ij}] \cdot \forall j \quad k = \frac{1}{\ln m}$$

و در ادامه نیز تحلیل میزان انحراف هر یک از ابعاد در جدول (۷)، ارائه شده است. و در نهایت تعیین وزن ابعاد بر اساس در جدول (۸)، ارائه گردید.

جدول (۷): محاسبه E_j برای داده‌های مربوط به ابعاد امنیت

سیاسی	اجتماعی	اقتصادی	عنوان
۰/۴۴۵	۰/۵۴۳	۰/۴۳۲	ماتریس E _j
۰/۳۲۱	۰/۳۷۸	۰/۳۴۵	میزان انحراف
۰/۲۳۴	۰/۲۶۷	۰/۴۳۲	وزن
۳	۲	۱	رتبه

همانطور که از نتایج جدول (۷)، می‌توان برداشت نمود، بعد اقتصادی با مقدار وزن به دست آمده ۰/۴۳۲، بالاترین رتبه را از دیدگاه متخصصان به خود اختصاص داده است. اقتصاد نواحی مرزی بیشترین میزان تاثیر خود را در شاخص امنیت اقتصادی داشته است. اشتغال و تامین معیشت ساکنان شهر زابل، کنترل قاچاق کالا، افزایش امنیت مرزها و شکوفایی اقتصاد محلی، افزایش رونق مناطق شهری زابل از مهمترین اهداف راه‌اندازی بازارچه مرزی میلک و منطقه ویژه اقتصادی رامشار، است. در نهایت طبقه‌بندی تاثیرگذارترین عامل اقتصادی در امنیت پایدار شهر زابل بر اساس امتیاز کسب شده، به شرح ذیل در جدول (۸) ارائه شده است:

جدول (۸): رتبه‌بندی نهایی تاثیرگذارترین عامل اقتصادی در امنیت پایدار شهر زابل

رتبه	امتیاز	بازارچه مرزی
۱	۰/۵۶۷	میلک
۲	۰/۴۳۳	رامشار

رتبه‌بندی تاثیرگذارترین عامل اقتصادی در امنیت پایدار شهر زابل (بازارچه میلک و منطقه ویژه اقتصادی رامشار) بر اساس میزان تاثیرپذیری در امنیت پایدار شهر زابل را با استفاده از تکنیک SAW نشان می‌دهد که، بازارچه مرزی میلک با مقدار وزن به دست آمده ۰/۵۶۷، رتبه بالاتری نسبت به منطقه ویژه اقتصادی رامشار با مقدار وزن ۰/۴۳۳، به خود اختصاص داده است. بر اساس این اساس بازارچه مرزی میلک، به عنوان بیشترین عامل تاثیرپذیری در امنیت پایدار شهر زابل مطرح می‌گردد. بر اساس نتایج به دست آمده، موقعیت مرزی و وجود بازارچه مرزی میلک، ظرفیت مناسبی برای امنیت پایدار شهر زابل به شمار می‌رود که باید به صورت بهینه از آن استفاده شود.

نتیجه‌گیری

اقتصاد نواحی مرزی به صورت‌های گوناگون با هدف گسترش مبادلات خارجی و ایجاد امکانات شغلی جدید و تحقق امنیت پایدار شهرهای اطراف خود شکل گرفته‌اند. در واقع در بستر رونق اقتصادی شهرهای مرزی در سایه برنامه‌ریزی صحیح و هوشمندانه با توجه به منافع ملی می‌توانند امنیتی پایدار را در این شهرها به وجود آورند. در این راستا هدف پژوهش حاضر، نقش اقتصاد نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل می‌باشد. نتایج تحقیق در دو بخش (یافته‌های توصیفی و تحلیلی) تنظیم گردید. در بخش یافته‌های توصیفی نتایج به شرح ذیل می‌باشد:

در بخش یافته‌های کمی، در پی وضعیت نقش اقتصادی نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج نشان داد، تمامی گویه‌ها در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی)، با مقدار میانگین به دست آمده بالاتر از حد متوسط عدد ۳، گویای نقش زیاد اقتصاد نواحی مرزی در امنیت پایدار شهر زابل می‌باشد. همچنین در مطالعه همبستگی بین اقتصاد نواحی مرزی و امنیت پایدار، بررسی مقادیر ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین تمامی متغیرهای وابسته (امنیت پایدار) با اقتصاد نواحی مرزی، رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. در واقع اقتصاد نواحی مرزی علاوه بر بخش اقتصادی، بر ابعاد اجتماعی، سیاسی-نظامی تاثیرات مطلوبی داشته است. به طوری که اقتصاد نواحی مرزی بر بعد اجتماعی امنیت پایدار در شهر زابل، باعث افزایش حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم، کاهش میزان نزاع و درگیری، افزایش روابط همکاری با سایر گروه‌های قومی و مذهبی شده است. در ادامه نیز جهت رتبه‌بندی تاثیرگذارترین عامل اقتصادی در امنیت پایدار شهر زابل؛ از مدل SAW استفاده گردید. نتایج نشان داد، که بعد اقتصادی امنیت پایدار از میان ابعاد مورد بررسی از اهمیت بیشتری برخوردار است. همچنین بازارچه مرزی میلک با وزن به دست آمده ۰/۵۶۷، رتبه بالاتری نسبت به منطقه ویژه اقتصادی رامشار با مقدار وزن ۰/۴۳۳، به عنوان تاثیرگذارترین عامل اقتصادی به خود اختصاص داده است. در نهایت راهکارهای ذیل در راستای نتایج پژوهش پیشنهاد گردیده است:

- سوق دادن سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی از طریق تشویق آنان (اعطای تسهیلات بلند مدت) به مناطق مرزی؛
- انجام مطالعات لازم جهت شناسایی مزیت‌های اقتصادی منطقه جهت ایجاد اشتغال؛
- آگاهی دادن به ساکنین نزدیک بازارچه‌ها در مورد اثرات مثبت بازارچه برای مشارکت و همکاری هر چه بیشتر با مسئولین مربوطه؛

منابع

- بمانیان، محمدرضا، محمودی نژاد، هادی، (۱۳۸۷). تحقیقی در سنجش عوامل تاثیرگذار بر احساس امنیت شهری (مطالعه موردی: شهر کرمان)، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۱۹.
- حسینی، فرزانه، (۱۳۸۷)، بررسی و ارائه شاخص‌های کالبدی-کارکردی موثر در ارتقاء امنیت فضاهای شهری، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- رضائی، مریم، مسعودی راد، ماندانا، (۱۳۹۴)، بررسی نقش بازارچه‌های مرزی بر اقتصاد و امنیت مناطق پیرامون (نمونه موردی: بازارچه مرزی مهران، فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی ایلام، ۱۳۹۴ (۱۶)، صص ۵۵-۶۸.
- بحیرایی، میثم، (۱۳۹۱)، نقش بازارچه های مرزی در توسعه امنیت، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش ها و رهیافت ها، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زاهدان، زاهدان.
- دارایی، مرضیه، عرب فرشته، مختاری، بهروز، ریکی، علی، رادنی، آیدین، (۱۳۹۱)، نقش عوامل اقتصادی در ایجاد امنیت پایدار مناطق مرزی (با تأکید بر استان سیستان و بلوچستان)، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش ها و رهیافت ها، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زاهدان، زاهدان.
- بزمی حاجی خواجه لو، علی، (۱۳۹۱)، بررسی نقش امنیت مرزها در ایجاد اشتغال و اقتصاد پویا (مطالعه موردی استان گیلان) با تأکید بر مؤلفه های امنیت، اشتغال و توسعه اقتصادی، فصلنامه علمی دانش انتظامی گیلان، مقاله ۲، دوره ۵، شماره ۲۰، صص ۲۳-۵۷.
- بذرافشان، جواد. طولابی نژاد، مهرشاد، (۱۳۹۵)، تحلیل اثرات و کارکردهای سرمایه اجتماعی در امنیت پایدار روستاهای مناطق مرزی بخش مرکزی شهرستان سراوان. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۱۶. شماره ۴۱.
- شریعتی، سعید، (۱۳۸۴)، بررسی احساس امنیت عمومی در استان خراسان، پژوهشکده اقبال، جهاد دانشگاهی مشهد.
- عبادی نژاد، سیدعلی، (۱۳۸۳). نقش حاشیه‌نشینی در بروز ناامنی، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، انتشارات معاونت اجتماعی ناجا.
- عبدی، توحید، شرافتی پور، جعفر، سجادی، سیدغلامرضا، (۱۳۸۸)، تاثیر عملکرد پلیس اجراییات در افزایش احساس امنیت شهروندان مراجعه کننده به بوستان‌های تهران، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال ۴، شماره ۴، صص ۵۸۷-۶۰۰.
- لگزایی، صدیقه، (۱۳۹۱)، بررسی چالش‌ها و فرصت‌های امنیتی در مرزهای شرقی. همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، فرصت‌ها و چالش‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان. اردیبهشت ماه.
- مدیری، آتوسا، (۱۳۸۸). جرم، خشونت و احساس امنیت در فضاهای عمومی شهر؛ فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۶، شماره ۲، صص ۱۱-۲۸.
- موذن جامی، محمدهادی، (۱۳۸۳). نگاهی به آسیب‌شناسی امنیت ملی، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال ۱، شماره ۱.
- موسوی، میرنجف، (۱۳۸۷). شهرنشینی و امنیت، بررسی میزان و عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهروندان (مطالعه موردی، شهر مراغه)؛ پیک نور، سال هفتم، شماره سوم.
- الیاس‌زاده، سیدنصرالدین، ضابطیان، الهام. (۱۳۸۹). بررسی شاخص های برنامه ریزی شهری موثر در ارتقاء امنیت زنان در فضاهای عمومی با رویکرد مشارکتی (نمونه موردی: بخش مرکزی شهر تهران)، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، ۲(۴۴)، صص ۳۴-۵۶.
- آذر، سهند، (۱۳۹۷)، تحلیل تاثیرات بازارچه‌های مرزی بر شاخص‌های توسعه فضایی در مناطق مرزی مطالعه موردی: بازارچه‌های مرزی و مناطق مرزی استان آذربایجان غربی، همایش ملی جامعه شناسی مرز: سیاست های توسعه و حیات اجتماعی مرزنشینان، کردستان، دانشگاه کردستان.
- حقیقی، محمد، (۱۳۸۸)، بازرگانی بین الملل، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم.

- حمزه پور، رزگار، شریفی، امیر، تقوی زیروانی، اسماعیل، (۱۳۹۵)، بررسی نقش امنیت مرزی در توسعه اقتصادی استان کردستان نمونه موردی: شهرستانهای بانه و مریوان، دومین کنگره بین المللی علوم زمین و توسعه شهری، تبریز، شرکت کیان طرح دانش، پژوهشکده جهاد دانشگاهی واحد استان آذربایجان شرقی.
- قره باغیان، مرتضی، (۱۳۷۱)، اقتصاد رشد و توسعه (جلد دوم)، چاپ ممتاز، چاپ اول.
- لیست، فردریک، (۱۳۸۷)، اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی، شرکت سهامی انتشار، ترجمه نادر معتمدی چاپ اول.
- Dasche, K., Haupt, A. (2010). The political economy of regional integration projects at borders where poor and rich meet: The role of cross-border shopping and community sorting. *Journal of urban Economics* 10. 1016-1033.
- Wilson, Ch, (2015). The U.S.-Mexico Border Economy in Transition, Woodrow Wilson International Center for Scholars, pp 3-96.